

Vastaus kirjalliseen kysymykseen KKV 577/2022 vp

Vastaus kirjalliseen kysymykseen luku- ja kirjoitustaidon heikkene- miskehityksen pysäyttämisestä

Eduskunnan puhemiehelle

Eduskunnan työjärjestyksen 27 §:ssä mainitussa tarkoituksessa Te, Arvoisa puhemies, olette toimittanut asianomaisen ministerin vastattavaksi kansanedustaja Eeva-Johanna Elorannan /sd näin kuuluvan kirjallisen kysymyksen KKV 577/2022 vp:

Mihin toimenpiteisiin aiotaan pikaisesti ryhtyä, että suomalaisten luku- ja kirjoitustaidon yhä heikkenevä kehityssuunta voidaan pysäyttää?

Vastauksena kysymykseen esitän seuraavaa:

Lukutaitoon ja sen kehittymiseen ovat yhteydessä monet yksilölliset tekijät sekä sosioekonomiset, sosiaaliset ja kulttuuriset tekijät. Koulutus tarjoaa jatkumon lukutaidon kehittämiseksi varhaiskasvatuksesta korkea-asteelle. Kansainvälisten tutkimusten mukaan (esim. PISA) lukutaitoon ja sen kehittymiseen ovat yhteydessä erityisesti kotitausta, vapaa-ajan lukeminen, ikä ja koulutustaso. Viime vuosina saatujen tutkimustulosten mukaan osaamistason lasku on suurinta haasteellisista taustoista tulevien lasten kohdalla. Lasku korostuu erityisesti pojilla, joiden vanhemmilla on vain perusasteen tutkinto ja kulttuurin harrastaminen kotona on vähäistä. Tutkimukset osoittavat, että varhainen lukuharrastuksen kehittyminen edesauttaa hyvän lukutaidon saavuttamista. Vanhempien merkitys lapsen lukutaidolle on ratkaisevinta ennen kuin lapsi oppii itse lukemaan.

Samansuuntaisia havaintoja on tehty myös kansallisissa tutkimuksissa. Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen (Karvi) keväällä 2019 toteuttama äidinkielen ja kirjallisuuden oppiaineen (suomen kielen ja kirjallisuuden oppimäärän) oppimistulosten arviointi perusopetuksen 9. luokan oppilaille osoittaa, että lukutaidon tasossa on ongelmia ja esimerkiksi tyttöjen ja poikien lukutaidon tasossa on eroja. Arvioinnin mukaan yhdeksäsluokkalaisten kirjallisuuden tulkinta ja käsitteenhallinta ovat hieman heikentyneet vuodesta 2014. Toisaalta suhtautuminen kirjoittamiseen on muuttunut hieman myönteisemmäksi. Erityisen tärkeää on huomata, että luku- ja kirjoitustaito kehittyvät samanaikaisesti.

Eduskunnan hyväksymässä koulutuspoliittisessa selonteossa esitettiin vahvaa panostamista lukutaidon kehittämiseen. Selonteossa esitettiin vahvistettavaksi perustaitoja edistäviä toimia varhaiskasvatuksessa sekä esi- ja perusopetuksessa sekä kaikille oppilaille riittävien perustaitojen varmistamista. Myös kriittisen lukutaidon edistäminen mainittiin suosituksena. Näiden lisäksi selon-

teossa esitettiin myönteisen erityiskohtelun rahoituksen, eli niin sanotun tasa-arvorahan, vakiinnuttamista. Näiden tavoitteiden toteutumista edistävät toimenpiteet ovat kiinteästi lukutaidon kehittymistä edistäviä.

Luku- ja kirjoitustaidon tukemiseksi on viime vuosina tehty paljon. Lukutaidon edistäminen edellyttää pitkäjänteistä toimintaa ja resursseja. Opetushallituksen laatimat opetussuunnitelmien perusteet mahdollistavat systemaattisen lukutaidon kehittämisen polun. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden (2014) ja lukion opetussuunnitelmien perusteiden uudistaminen (2015 ja 2019) ovat tukeneet lukutaidon oppimista uudella tavalla. Molemmissa perusteissa lukutaito nähdään laajasti ns. monilukutaitona, joka kehittyy kaikessa oppimisessa ja eri oppiaineissa. Monilukutaitoa edistää myös molemmissa perusteissa toimintakulttuurin periaatteena mainittu kieli-tietoisuus.

Lukion äidinkieli ja kirjallisuus -oppiaineen uusi opetussuunnitelma tukee monipuolisesti erilaisen tekstien tulkinnan ja tuottamisen taitoja sekä vuorovaikutustaitoja. Oppiaineen pakollisten opintojen 12 opintopisteestä 10 keskittyy tekstien tulkinnan ja kirjoittamisen taitojen sekä kirjallisuuden opiskeluun, kaksi opintopistettä vuorovaikutusosaamiseen. Äidinkielen ja kirjallisuuden pakollisissa opinnoissa luetaan vähintään kahdeksan kokonaisteosta, joista yksi on tietokirja. Opetushallitus on tukenut opetussuunnitelmien käyttöönottoa myöntämällä vuosina 2018 ja 2019 opetustoimen henkilöstökoulutuksen rahoitusta luku- ja kirjoitustaitoa edistäviin koulutushankkeisiin noin 5 miljoonaa euroa.

Opetushallitus on myös uudistanut perusopetuksen päättöarvioinnin kriteerit, jotka otettiin käyttöön lukuvuoden 2021-2022 alussa. Tarkempien kriteerien tarkoitus on lisätä arvioinnin yhdenvertaisuutta sekä arvosanojen vertailukelpoisuutta sekä samalla tunnistaa tuen tarpeessa olevat oppilaat entistä paremmin. Oppimisen tuki eri kouluasteilla on tärkeä myös luku- ja kirjoitustaidon kehittämisen kannalta.

Osana hallituksen käynnistämää varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen laatua ja tasa-arvoa parantavaa Oikeus oppia –kehittämishjelmaa on lukutaidon osalta vahvistettu lasten kielellistä kehitystä ja digitaitojen yhdenvertaista oppimista. Tavoitteena on ollut vahvistaa varhaiskasvatuksessa olevien lasten lukutaitoa, tukea lukemisen kulttuuria ja varmistaa, että jokainen lapsi saa tarvitsemansa tuen lukemaan oppimisessa.

Opetus- ja kulttuuriministeriö on vuonna 2020 myöntänyt lähes neljä miljoonaa euroa avustuksina lukemisen kulttuurin ja lukutaidon vahvistamiseen. Kolmivuotiset avustukset suunnattiin varhaiskasvatukseen sekä esi- ja alkuopetukseen. Erityisavustuksen tavoitteena on ollut edistää lasten ja nuorten lukutaitoa, lukuinnostusta ja lukuharrastusta monipuolistamalla oppimisympäristöjä päiväkodeissa ja alkuopetuksessa, edistämällä yhteistyötä kirjastojen ja kotien välillä sekä eriyttämällä opetusta. Tavoitteena on ollut saada lukeminen jo varhaisessa vaiheessa mahdollisimman monen lapsen elinikäiseksi harrastuneisuudeksi.

Opetus- ja kulttuuriministeriö on vuonna 2021 myöntänyt 4,9 milj. euroa valtion erityisavustusta lukutaitoa ja lukemisen kulttuuria vahvistaviin toimiin perusopetuksen yläkoulussa vuosille 2021-2022. Avustuksella tuetaan riittävän lukutaidon saavuttamista aktiiviseen toimimiseen yhteiskunnassa vieraskielisille ja lukutaidossa heikommin suoriutuville oppilaille.

Lasten ja nuorten yhdenvertaista digitaalisten taitojen kehittymistä tukemaan perustettiin vuonna 2020 Uudet lukutaidot -kehittämishjelma. Kehittämishjelma on osa Oikeus Oppia -ohjelmaa. Kehittämishjelmassa on laadittu varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen hyvän pedagogisen toiminnan kuvaukset tieto- ja viestintäteknologisille taidoille (tv-taidot), medialukutaidolle sekä ohjelmointiosaamiselle. Vastaavasti perusopetukseen on valmisteltu vuosiluokkakokonaisuuskohdattaiset tv-taitojen, medialukutaidon ja ohjelmointiosaamisen osoittamisen kuvaukset. Ohjelman tavoitteina vuosille 2021-2022 on ollut tukea kuvausten hyödyntämistä varhaiskasvatuksessa ja opetustilanteissa, tuottaa ja koota sisältöjen opettamista tukevaa oppimismateriaalia sekä arvioida ohjelman toimenpiteiden vaikuttavuutta.

Opetus- ja kulttuuriministeriön vuonna 2017 käynnistämän Kansallisen lukutaitofoorumin työn tuloksena syntyi Lukuliike, jonka avulla mahdollistettiin mm. Lukeva kunta -verkostojen rahoittaminen. Lukuliikkeen johdolla laadittiin vuonna 2021 lukutaitotyön tueksi Kansallinen lukutaitostrategia 2030, joka sisältää konkreettisia tavoitteita ja toimenpiteitä kaikenikäisten monipuolisen lukutaidon vahvistamiseksi. Lukutaidon kehittämiseksi tarvitaan monia toimia ja tukipalveluja, joita on kehitettävä niin kansallisesti kuin paikallisestikin. Eri tahojen tekemää lukutaitotyötä on edelleen tunnistettava ja yhteistyötä vahvistettava.

Strategian pohjalta on jo käynnistynyt kansallinen lukutaito-ohjelma vuoteen 2030, jossa tehdään näkyväksi tämänhetkistä lukutaitotyötä. Lukutaito-ohjelmaan kuuluvat ensi vaiheessa Lukeva koulu -mallin käyttöönotto ja koordinointi peruskouluissa sekä Lukeva varhaiskasvatus -pilotti. Lukuliikkeessä on tunnistettu, että erityisesti lukemisen edistäminen toisella asteella vaatisi vielä erityistä tukea.

Ammatillisten perustutkintojen Viestintä- ja vuorovaikutusosaaminen -tutkinnon osan osaamistavoitteet sisältävät osaamista tavoitteellisesta viestinnästä erilaisissa tilanteissa ja erilaisille kohderyhmille. Viestinnän osaamiseen liittyy myös yhteistyö- ja ryhmätilanteissa toimiminen sekä kielen ja vuorovaikutuksen merkitys työelämässä ja yhteiskunnassa. Lisäksi osaamistavoitteet sisältävät tekstien tuottamisen ja tulkinnan sekä kriittisen tiedonhaun osaamista. Viestintä- ja vuorovaikutusosaaminen -tutkinnon osan ohella ammatillisissa perustutkinnoissa viestinnän ja vuorovaikutuksen osaamista sisältyy ammatillisiin tutkinnon osiin alan sisältöjen ja työelämän tarpeiden mukaisesti.

Ammatillisesta koulutuksesta koskevassa laissa (531/2017, 63 §) on säädetty opiskelunvalmiuksia tukevista opinnoista. Osana tutkintokoulutusta voidaan tutkinnon perusteissa määrätyn lisäksi järjestää opiskelunvalmiuksia tukevia opintoja (OPVA). Opiskelunvalmiuksia tukevia opintoja voidaan järjestää esimerkiksi matematiikassa, suomen kielessä, tietotekniikassa tai vieraissa kielissä. Opiskelunvalmiuksia tukevien opintojen tarkoituksena on, että opiskelija hankkii sellaista yksilöllisiin tarpeisiinsa perustuvaa osaamista, joka antaa hänelle edellytykset osallistua tutkintokoulutukseen ja osoittaa osaamisensa näytössä tai muulla tavoin. Nämä opinnot suunnitellaan yksilöllisesti opiskelijan tarpeiden mukaisesti. Sovitut opinnot kirjataan henkilökohtaiseen osaamisen kehittämissuunnitelmaan (HOKS). Koulutuksen järjestäjä saa korotettua OPVA-rahoitusta, kun ajallisesti yli puolet opinnoista on OPVA-opintoja.

Opetus- ja kulttuuriministeriö on vuonna 2022 myöntänyt Turun kaupungin koordinoimalle laajalle ammatillisen koulutuksen järjestäjien verkostohankkeelle lähes 3,5 miljoonan euron strategiarahoituksen opiskelunvalmiuksia tukevien opintojen kehittämiseen. Hankkeen tavoitteena on suunnitella ja toteuttaa opiskelunvalmiuksia tukevien opintojen koulutuskokonaisuus kaikkien ammatillisen koulutuksen järjestäjien käyttöön.

Opettajilla on tärkeä rooli lukutaidon kehittämisessä. Luokanopettajan kelpoisuudesta säädetään asetuksessa opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista (986/1998). Luokanopetusta on kelpoinen antamaan henkilö, joka on suorittanut kasvatustieteen maisterin tutkinnon, vähintään 60 opintopisteen laajuiset perusopetuksessa opettavien aineiden ja aihekokonaisuuksien monialaiset opinnot sekä vähintään 60 opintopisteen laajuiset opettajan pedagogiset opinnot. Kelpoisuus antaa luokanopetusta on myös aineenopettajalla, joka on suorittanut peruskoulussa opettavien aineiden ja aihekokonaisuuksien monialaiset opinnot. Näiden opintojen on tarkoitus antaa ammatillisia valmiuksia perusopetuksen oppimäärään kuuluvien kaikille yhteisten aineiden opettamiseen.

Opettajankoulutusten rakenteita ja sisältöjä ei säädetä Suomessa lainsäädännön kautta. Autonomiset korkeakoulut päättävät Suomessa itsenäisesti koulutusten sisällöistä. Opetus- ja kulttuuriministeriö ei voi velvoittaa yliopistoja niille perustuslaissa turvatun tutkimuksen ja opetuksen autonomian vuoksi kasvattamaan äidinkielen ja kirjallisuuden opintojen laajuutta luokanopettajankoulutuksissa.

Opettajankoulutusta on kehitetty tutkimusperustaisesti vuodesta 2016 lähtien opetus- ja kulttuuriministeriön asettamassa Opettajankoulutusfoorumissa laajassa yhteistyössä korkeakoulujen ja opetusalan sidosryhmien kesken. Opettajankoulutusfoorumin nykyistä toimikautta on päätetty jatkaa vuoden 2023 loppuun. Opettajankoulutusfoorumi on uudistanut Opettajankoulutuksen kehittämisohjelman vastaamaan 2020-luvun tarpeita. Ohjelma julkaistiin toukokuussa. Siinä kiinnitetään huomiota opettajien osaamistarpeisiin ja opettajien jatkuvaan oppimiseen. Kehittämisohjelmassa korostetaan muun muassa osaamisperustaisuutta ja työelämätarpeiden huomioimista

opettajankoulutuksia kehitettäessä. Opettajankoulutusfoorumi laatii syksyn aikana kehittämissuunnitelman toimeenpanosuunnitelman. Kehittämissuunnitelman toimeenpanoon ei ole osoitettu erillistä määrärahaa.

Opettajankoulutusfoorumi toimii yhteistyön rakenteena, jonka avulla autonomisten korkeakoulujen on mahdollista löytää yhteisiä ratkaisuja myös opettajankoulutusten rakenteellisiin kehittämistarpeisiin.

Yliopistoissa tarjottavien opettajankoulutusten lisäksi opettajankoulutusta järjestetään myös viidessä ammatillisessa opettajakorkeakoulussa. Ammatilliset opettajakorkeakoulut järjestävät ammatillista opettajankoulutusta. Koulutus on suunnattu erityisesti ammatillisten oppilaitosten ja ammattikorkeakoulujen opettajille ja niille, jotka aikovat näihin tehtäviin.

Opetus- ja kulttuuriministeriössä on ryhdytty valmistelemaan opettajarekisterille asetettavien tavoitteiden tarkempaa määrittelyä ja sen mukaista arkkitehtuuriarviointia. Opettajarekisterin valmistelutyötä tehdään yhteistyössä Opetushallituksen kanssa. Lopullisen päätöksen opettajarekisterin perustamisesta tekee seuraava hallitus.

Helsingissä 29.11.2022

Opetusministeri Li Andersson

VN/30679/2022-OKM-2

Seuraavat henkilöt ovat allekirjoittaneet tämän asiakirjan sähköisesti /

Följande personer har undertecknat denna handling elektroniskt /

This document has been signed electronically by the following persons: